

İbn Hişâm'ın Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ Adlı Risâlesi

Ibn Hishâm's Risâlah Entitled Fawh al-Shadhâ Bi-Mas'alat Kadhâ

Mahfuz GEYLANI*

Öz

İbn Hişâm Arap dilinde zamanının önde gelen âlimlerinden olup Mısır gramer ekolünün önemli temsilcilerinden biridir. Nahiv, lügat, kıraat, hadis ve fıkıh ilimlerinde tam bir yetkinlik kazanmış ve ilmin ince meselelerine vakıf olmuştur. Bu çalışmamızda İbn Hişâm'ın Arap dilinde kullanılan “كذا” edatı ile ilgili bilgileri ihtiva eden *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ* adındaki risâlesini ele aldık. İbn Hişâm, Ebû Hayyân'ın telif etmiş olduğu *eş-Şezâ fî ahkâmi kezâ* isimli eserine vakıf olup “كذا” edatı ile ilgili hükümlerin yeterince açıklanmadığını görünce bu risaleyi telif etmiştir. İbn Hişâm risalesini beş ana bölümde ele almıştır. Risalesinde gramer âlimlerinin görüşlerine yer vermiş, Basra ve Kûfe dil ekollerinin ve fıkıh mezhep imamlarının görüşlerini zikretmiştir. Semâi, kıyâsı, şiiri ve Arap dilinde kullanılan örnekleri istishâd olarak kullanmıştır. Sadece gramer âlimlerinin görüşlerini nakletmekle yetinmemiş görüşleri kendi düşünce süzgecinden geçirerek tahlil ve değerlendirmelerle kendi görüşünü de açıklamıştır. Birinci bölümde “كذا” edatının Arap gramerindeki farklı kullanımlarını ayrıntılı bir şekilde anlatır. İkinci bölümde “كذا” edatının temyîzinin harekesi konusundaki üç farklı görüşü açıklar. Üçüncü bölümde “كذا” edatının irâbı konusunda kendisinin ve farklı dil bilginlerinin görüşlerini aktarır. Dördüncü bölümde “كذا” edatının anlamı konusundaki dört farklı dil bilgininin görüşünü izah eder. Beşinci bölümde “كذا” edatının atıf edatıyla veya atıfsız olarak kullanılması durumunda mezhep imamlarına göre terettüp eden sonuçları ifade etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gramer, Dilbilim, Edat, İbn Hişâm, Fevhu's-Şezâ.

Abstract

Ibn Hishâm, one of the leading scholars of his time in the Arabic language, is one of the important representatives of the Egyptian grammatical cult. He was well-versed in the sciences of grammar, dictionary, qiraat, hadith, and fiqh and was well-versed in the subtle issues of science. In this study, we have Ibn Hishâm's Risâlah entitled Fawh al-Shadhâ Bi-Mas'alat Kadhâ, which contains information about the preposition “كذا” in Arabic. Ibn Hishâm was familiar with Abû Hayyân's work entitled *al-Shadhâ fî ahkâmi kadhâ* and realized that the rulings on the preposition “كذا” were not sufficiently

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, mahfuz@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6148-4342, Research Article/Araştırma Makalesi, Received/Geliş Tarihi: 14/01/2023, Accepted/Kabul Tarihi: 24/02/2023, Published/Yayın Tarihi: 18/03/2023.

explained, so he wrote this treatise. Ibn Hishâm divided his risala into five main chapters. In his risala, in which he included the views of grammatical scholars, he mentioned the views of the linguistic cults of Basra and Kufa and the imams of the sect of fiqh.

He used sema'ah, qiyas, poetry, and examples used in the Arabic language as istishhād. He did not content himself with merely quoting the views of grammatical scholars, but he also explained his own views through his own thought filter and analyzed and evaluated them. In the first chapter, he explains in detail the different uses of the preposition “كذا” in Arabic grammar. In the second chapter, he explains the three different views on the movement of the preposition “كذا”. In the third chapter, he presents his and other linguists' views on the irab (the change of letters and movements at the end of words in Arabic) of the preposition “كذا”. In the fourth chapter, he explains the views of four different linguistic scholars on the meaning of the preposition “كذا”. In the fifth chapter, he stated the consequences of using the preposition “كذا” with or without the preposition of attribution according to the imams of the sects.

Keywords: Grammar, Linguistics, Preposition, Ibn Hishâm, Fawḥ al-Shadhā

Giriş

Arap dilinde kullanılan edatların anlamını ve işlevini bilmek büyük önem arz etmektedir. Edatların anlamını bilmeden cümlenin anlaşılması zordur. Arap dilinde edatların anlamı ve kullanımı ilgili birçok eser telîf edilmiştir. İbn Hişâm *Muğni'l-lebîb* adlı eserinde edatları detaylıca ele almıştır. Bununla da yetinmeyip edatlar ile ilgili risaleler yazmıştır. Yazmış olduğu risalelerden biri de çalışma konumuzu oluşturan *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ* adlı risâlesidir. Risâle isminden de anlaşılacağı üzere “كذا” (kezâ) edatı hakkındadır. İbn Hişâm, bu risalede “كذا” (kezâ) edatının anlamı, Arap dilindeki kullanımı ve edatla ilgili üzerinde ittifak ve ihtilâf edilen hususlar hakkında ayrıntılı bilgiler verir. Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden müteşekkildir. Birinci bölümde İbn Hişâm'ın hayatı ve ilmî kişiliği, ikinci bölümde “كذا” (kezâ) edatının kullanımı, üçüncü bölümde ise İbn Hişâm'ın *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ* adlı risalesi şekil ve içerik açısından incelenecektir.

1. İbn Hişâm'ın Hayatı ve İlmî Kişiliği

İbn Hişâm'ın tam adı Abdullâh b. Yûsuf b. Abdillâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm'dır.¹ Lakabı Cemâluddîn² künyesi ise Ebû Muhammed'dir.³ en-Nahvî⁴, el-Ensârî⁵, el-

¹ Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Hacer el-Askalânî, *ed-Dureru'l-kâmine fî ayâni'l-mieti's-sâmine* (Haydârâbâd, Dâiretu'l Ma'ârifu'l-Osmâniyye, 1414/1993), 2/308; Celâluddîn Abdurrahmân es-Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim (Kâhire: Matbaatu Îsâ el-Bâbî el-Halebî, 1348/1965), 2/68; Ziriklî, *el-'A'lâm* (Beyrût: Dâru'l-İlmi lil Melâyîn, 2002), 4/147; Cemâleddîn Ebu'l-Mehâsin Yûsuf b. Tağriberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire fî mulûki Mısra ve'l-Kâhire* (Mısır: Vizâretu's-Sekkâfe, 1383/1963), 10/336; Hacı Halife Mustafâ b. Abdullâh Katip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn an esâmi'l-kutubi ve'l-funûn* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.), 1/124; Cemâluddîn Ebu'l-Mehâsin Yûsuf b. Tağriberdî, *ed-Delîlu's-şâfi 'ale'l-menhelu's-sâfi*, thk. Fehîm Muhammed Şeltût (Kâhire: Mektebetu'l-Hâncî, ts.), 392; Burhânuddîn İbrâhim b. Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. Muflih, *el-Maksadu'l-erşed fî zikri ashâbi'l-İmâm Ahmed*, thk. Abdurrâhmân b. Selmân el-Hüseyin (Riyâd: Mektebetu'r-Rüşd, 1410/1990), 66; Cemâluddîn Ebu'l-Mehâsin Yûsuf b. Tağriberdî el-Atâbekî, *el-Menhelu's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-vâfi*, thk. Muhammed Muhammed Emîn (Kâhire: el-Hey'etu'l-Misriyye el-'Amme li'l-Küttâb, 1404/1984), 131; Takiyyüddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir el-Makrîzî, *es-Sulûk li ma'rifeti düvelu'l-mülûk*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418/1997), 4/248; Ahmed b. Mustafâ Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1405/1985), 183, 184; Muhammed b. Alî eş-Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'* (Kâhire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmiyye), 1/400; Abdullâh Cemâluddîn b. Yûsuf b. Hişâm el-Ensârî, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfıyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi) (Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.), 1/6; Cemaluddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî, *Muğni'l-lebîb* (Muhakkikin mukaddimesi), thk. el-Fâhûrî (Beyrût: Dâru'l-Cil, 1411/1991), 1/7.

² İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fî ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/308; Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/68; Ziriklî, *el-'A'lâm*, 4/147; İbn Tağriberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire fî mulûki Mısra ve'l-Kâhire*, 10/336; İbn Tağriberdî, *ed-Delîlu's-şâfi 'ale'l-menhelu's-sâfi*, 392; İbn Muflih, *el-Maksadu'l-erşed fî zikri ashâbi'l-İmâm Ahmed*, 66; İbn Tağriberdî, *el-Menhelu's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-vâfi*, 131; Makrîzî, *es-Sulûk li ma'rifeti düvelu'l-mülûk*, 4/248; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfıyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/6; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/7.

³ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fî ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/308; Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/68; Ziriklî, *el-'A'lâm*, 4/147; İbn Tağriberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire fî mulûki Mısra ve'l-Kâhire*, 10/336; İbn Muflih, *el-Maksadu'l-erşed fî zikri ashâbi'l-İmâm Ahmed*, 66; İbn Tağriberdî, *el-Menhelu's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-vâfi*, 132; Makrîzî, *es-Sulûk li ma'rifeti düvelu'l-mülûk*, 4/248; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfıyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/6.

⁴ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fî ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/308; İbn Tağriberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire fî mulûki Mısra ve'l-Kâhire*, 10/336; Katip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn an esâmi'l-kutubi ve'l-funûn*, 1/124; İbn Tağriberdî, *ed-Delîlu's-şâfi 'ale'l-menhelu's-sâfi*, 392; İbn Tağriberdî, *el-Menhelu's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-vâfi*, 132; Makrîzî, *es-Sulûk li ma'rifeti düvelu'l-mülûk*, 4/248; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184.

⁵ Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/68; İbn Tağriberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire fî mulûki Mısra ve'l-Kâhire*, 10/336; İbn Tağriberdî, *ed-Delîlu's-şâfi 'ale'l-menhelu's-sâfi*, 392; İbn Muflih, *el-Maksadu'l-erşed fî zikri ashâbi'l-İmâm Ahmed*, 66; İbn Tağriberdî, *el-Menhelu's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-vâfi*, 132; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfıyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/6.

Mısır⁶, eş-Şâfi⁷ ve el-Hanbelî⁸ nisbeleriyle anılmıştır. Hicrî 708/1309 Zilkade ayında⁹ Mısır'da¹⁰ doğmuştur. 761/1360 yılı,¹¹ Zilkade ayında Cuma gecesi,¹² elli küsur yaşlarında¹³ Mısır'da¹⁴ vefat etmiş ve Cuma namazından sonra Kâhire'deki Sûfiyye kabristanına defnedilmiştir.¹⁵

⁶ İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/6.

⁷ İbn Tağrıberdî, *ed-Delîlu's-şâfi 'ale'l-menhelu's-sâfi*, 392; İbn Tağrıberdî, *el-Menhelu's-sâfi ve'l müstevfi ba'de'l-vâfi*, 132.

⁸ Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fi tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/68; İbn Tağrıberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire fi mulûki Mısra ve'l-Kâhire*, 10/336; İbn Tağrıberdî, *ed-Delîlu's-şâfi 'ale'l-menhelu's-sâfi*, 392; İbn Tağrıberdî, *el-Menhelu's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-vâfi*, 132; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184.

⁹ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fi ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/308; Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fi tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/68; İbn Tağrıberdî, *ed-Delîlu's-şâfi 'ale'l-menhelu's-sâfi*, 392; İbn Tağrıberdî, *el-Menhelu's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-vâfi*, 131; Makrîzî, *es-Sulûk li ma'rifeti düvelu'l-mülûk*, 4/248; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, 1/400; Celâluddîn Abdurrâhmân es-Sûyûtî, *Husnu'l-muhâdara fi târihi Mısır ve'l-Kâhire*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhim (Dâru İhyâi Kutubi'l-Arabiyye, 1387/1967), 1/536; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/6.

¹⁰ Zirikî, *el-A'lâm*, 4/147; İbn Hişâm, (Muhakkikin mukaddimesi), *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, 1/6; İbn Hişâm, (Muhakkikin mukaddimesi), *Muğni'l-lebîb*, 1/7; Şevkî Dayf, *el-Medârisu'n-nahviyye* (Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, 2797/1976), 346.

¹¹ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fi ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/309; Katip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn an esâmi'l-kutubi ve'l-funûn*, 1/124; İbn Tağrıberdî, *ed-Delîlu's-şâfi 'ale'l-menhelu's-sâfi*, 392; İbn Muflih, *el-Maksadu'l-erşed fi zikri ashâbi'l-İmâm Ahmed*, 67; İbn Tağrıberdî, *el-Menhelu's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-vâfi*, 132; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 185; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, 1/401; Sûyûtî, *Husnu'l-muhâdara fi târihi Mısır ve'l-Kâhire*, 1/536; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/9.

¹² İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fi ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/309; İbn Tağrıberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire fi mulûki Mısra ve'l-Kâhire*, 10/336; İbn Tağrıberdî, *ed-Delîlu's-şâfi 'ale'l-menhelu's-sâfi*, 392; İbn Muflih, *el-Maksadu'l-erşed fi zikri ashâbi'l-İmâm Ahmed*, 67; İbn Tağrıberdî, *el-Menhelu's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-vâfi*, 132; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/9.

¹³ İbn Tağrıberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire fi mulûki Mısra ve'l-Kâhire*, 10/336.

¹⁴ Zirikî, *el-A'lâm*, 4/147; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/7; Şevkî Dayf, *el-Medârisu'n-nahviyye*, 346.

¹⁵ İbn Tağrıberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire fi mulûki Mısra ve'l-Kâhire*, 10/336; İbn Muflih, *el-Maksadu'l-erşed fi zikri ashâbi'l-İmâm Ahmed*, 67.

Arap dilinin önde gelen âlimlerindedir.¹⁶ Şihâbuddîn Abdullatîf b. Murahhal (v. 744/1343)¹⁷, Alî b. es-Serrâc¹⁸ (v. 747/1346), Tâceddîn Alî b. Abdullâh et-Tebrîzî (v. 746/1345)¹⁹ ve Ebû Hafs Tâcuddîn Ömer b. Alî b. Sâlim b. Sadaka el-Lehmî el-İskenderânî el-Fâkihânî (v. 734/1334)²⁰ gibi âlimlerden ders almıştır. Tâcuddîn el-Fâkehânî'den son sayfası hariç *Şerhu'l-işâre* isimli eserini okumuştur.²¹ Mısır ve diğer bölgelerden birçok kişi kendisinden istifade etmiştir.²² İlmin ince meselelerine vakıf olmuştur.²³ İbn Hişâm'ın amelî/fikhî mezhep olarak önceleri Şâfiî²⁴ ve Hanefî²⁵ mezhebine mensup iken sonrasında Hanbelî mezhebine intisap ettiği kaynaklarda yer almıştır. Kâdî Muvaffikuddîn el-Haccâvî Hanbelî mezhebine geçmesini kendisinden talep edince o da bu talebe icabet etmiş ve Hanbelî mezhebine intisap etmiştir.²⁶ Hanbelî fakihlerinden Ebü'l-Kâsım Ömer b. Hüseyin b. Abdillâh el-Hırâki'nin (v. 334/946) *el-Muhtasar* adlı eserini dört aydan daha kısa bir sürede

¹⁶ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fî ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/308; Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/68; Ziriklî, *el-'A'lâm*, 4/147; İbn Tağrıberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire fî mulûki Mısra ve'l-Kâhire*, 10/336; İbn Muflih, *el-Maksadu'l-erşed fî zikri ashâbi'l-İmâm Ahmed*, 66; İbn Tağrıberdî, *el-Menhelu's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-vâfi*, 132; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, 1/401.

¹⁷ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fî ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/308; Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/68; İbn Muflih, *el-Maksadu'l-erşed fî zikri ashâbi'l-İmâm Ahmed*, 66; İbn Tağrıberdî, *el-Menhelu's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-vâfi*, 132; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, 1/401; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfıyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/6; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/7.

¹⁸ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fî ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/308; Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/68; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfıyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/6; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/7.

¹⁹ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fî ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/308; Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/68; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, 1/400; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfıyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/6; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/7.

²⁰ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fî ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/308; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, 1/401.

²¹ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fî ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/308; Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/68; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfıyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/6.

²² İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fî ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/308; Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/68; İbn Muflih, *el-Maksadu'l-erşed fî zikri ashâbi'l-İmâm Ahmed*, 67; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfıyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/6.

²³ Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/69; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, 1/401; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfıyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/6.

²⁴ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fî ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/308; Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/68; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, 1/401; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfıyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/6.

²⁵ İbn Tağrıberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire fî mulûki Mısra ve'l-Kâhire*, 10/336; İbn Muflih, *el-Maksadu'l-erşed fî zikri ashâbi'l-İmâm Ahmed*, 67.

²⁶ İbn Muflih, *el-Maksadu'l-erşed fî zikri ashâbi'l-İmâm Ahmed*, 67.

ezberlemiştir.²⁷ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân'a (v. 745/1344) çokça muhalefet etmiştir.²⁸ Mütevazı, şefkatli, ince kalpli ve güzel bir ahlaka sahipti.²⁹ İbadete çok düşkündü.³⁰ Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî (İbn Haldûn) (v. 808/1406) kendisi hakkında şu sözleri sarf eder:

“Biz Mağrib'ta iken Mısır'da Arap dilinde Sîbeveyh'ten daha bilgili bir âlimin ortaya çıktığını ve kendisine İbn Hişâm denildiğini devamlı bir surette duyardık.”³¹

İbn Hişâm birçok faydalı eser telif etmiştir.³² İbn Hişâm'ın kaynaklarda adı geçen eserlerinden bazıları şunlardır: *Muğni'l-lebîb*,³³ *'Umdetu't-tâlib*,³⁴ *Ref'u'l-hesâse 'an kiraâtî'l-hulâse*,³⁵ *et-Tahsîl ve't-tafsîl li Kitâbi't-tezyîl ve't-tekmîl*,³⁶ *Şerhu Şevâhidi'l-kubrâ ve's-suğrâ*,³⁷ *el-*

²⁷ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fî ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/308; Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/68; İbn Muflih, *el-Maksadu'l-erşed fî zikri ashâbi'l-İmâm Ahmed*, 67; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/6.

²⁸ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fî ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/308; Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/69; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, 1/401.

²⁹ Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/69; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/6.

³⁰ İbn Muflih, *el-Maksadu'l-erşed fî zikri ashâbi'l-İmâm Ahmed*, 66.

³¹ Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/69; Ziriklî, *el-'A'lâm*, 4/147; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, 1/401; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/7; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/8.

³² İbn Tağrıberdî, *el-Menhelu's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-vâfi*, 132; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, 1/401; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/7.

³³ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fî ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/309; Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/69; Ziriklî, *el-'A'lâm*, 4/147; İbn Tağrıberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire fî mulûki Mısra ve'l-Kâhire*, 10/336; İbn Muflih, *el-Maksadu'l-erşed fî zikri ashâbi'l-İmâm Ahmed*, 67; İbn Tağrıberdî, *el-Menhelu's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-vâfi*, 132; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, 1/401; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/9; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/9.

³⁴ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fî ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/309; Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/69; Ziriklî, *el-'A'lâm*, 4/147; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, 1/401; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/8; İbn Hişâm (Muhakkikin mukaddimesi), *Muğni'l-lebîb*, 1/10.

³⁵ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fî ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/309; Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/69; Ziriklî, *el-'A'lâm*, 4/147; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, 1/401; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/8; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/9.

³⁶ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fî ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/309; Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/69; Ziriklî, *el-'A'lâm*, 4/147; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, 1/401; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/7; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/9.

³⁷ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fî ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/309; Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/69.

İ'râb 'an kavâ'idu'l-i'râb,³⁸ Şuzûru'z-zeheb,³⁹ Katru'n-nedâ ve bellu's sedâ,⁴⁰ el-Kevâkibu'd-dürriyye,⁴¹ Şerhu Bânet suâd,⁴² et-Tezkire, el-Mesâilu's-seferiyye fi'n-nahv,⁴³ Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik,⁴⁴ el-Câmi'u'l-kebîr,⁴⁵ el-Câmi'u's-sağır,⁴⁶ et-Tavdîh,⁴⁷ Şerhu'l-Burde,⁴⁸ Şerhu't-teshîl,⁴⁹ Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ.⁵⁰

2. “كَذَا” (kezâ) Edatının Kullanımı

“كَذَا” (kezâ) edatının Arap dilinde üç tür kullanımı vardır. Bunlar şunlardır:

³⁸ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn an esâmi'l-kutubi ve'l-funûn*, 1/124; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/7; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/9.

³⁹ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fi ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/309; Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fi tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/69; Zirikî, *el-'A'lâm*, 4/147; İbn Muflih, *el-Maksadu'l-erşed fi zikri ashâbi'l-İmâm Ahmed*, 67; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 185; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, 1/401; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/8; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/8.

⁴⁰ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fi ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/309; Zirikî, *el-'A'lâm*, 4/147; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 185; Şevkânî, *el-Bedru't-Tâli'*, 1/401; İbn Hişâm, “mukaddime”, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, 1/9; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/8.

⁴¹ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fi ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/309; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, 1/401.

⁴² İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine fi ayâni'l-mieti's-sâmine*, 2/309; Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fi tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/69; İbn Tağriberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire fi mulûki Mısra ve'l-Kâhire*, 10/336; İbn Muflih, *el-Maksadu'l-erşed fi zikri ashâbi'l-İmâm Ahmed*, 67; İbn Tağriberdî, *el-Menhelu's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-vâfi*, 132; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 185; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, 1/401; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/9.

⁴³ Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fi tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 2/69; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 185; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/9; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/10.

⁴⁴ Zirikî, *el-'A'lâm*, 4/147; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/7; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/9.

⁴⁵ Zirikî, *el-'A'lâm*, 4/147; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 185; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/8; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/9.

⁴⁶ Zirikî, *el-'A'lâm*, 4/147; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 185; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/7; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/9.

⁴⁷ İbn Tağriberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire fi mulûki Mısra ve'l-Kâhire*, 10/336.

⁴⁸ İbn Tağriberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire fi mulûki Mısra ve'l-Kâhire*, 10/336; Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 185; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, 1/401; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/8.

⁴⁹ Taşköprüzâde, *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 184.

⁵⁰ İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/9; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb* (Muhakkikin mukaddimesi), 1/10.

a. “كَذَا” (kezâ) edatı teşbîh anlamını ifade eden “ك” harfi ile işaret anlamını ifade eden “ذ” harfinden ibaret olup asıl anlamları üzere baki kalmışlardır. “رَأَيْتُ زَيْدًا فَاضِلًا وَرَأَيْتُ عَمْرًا كَذَا” örneğinde olduğu gibi.⁵¹

b. İki kelimededen oluşmuş mürekkep bir kelime olup aded (sayı) anlamının dışındaki bir anlamı ifade eder. “كَمَا أَتَدَكَّرُ كَذَا وَكَذَا فَعَلْتُ فِيهِ كَذَا وَكَذَا” “Kıyamet günü kişiye ‘kendisinde şöyle ve böyle fiiller işlediğin şöyle ve böyle bir günü hatırlıyorsun?’ denilecek” hadisinde olduğu gibi.⁵²

c. Bir tek mürekkep bir kelime olup kendisi ile aded (sayı) anlamından kinaye yapılır.⁵³

Dil bilginlerinden İbn Harûf (v. 609/1212) Arapların “كَذَا دِرْهَمًا” (Şu kadar dirhem) ve “كَذَا وَكَذَا دِرْهَمًا” (Şu kadar ve şu kadar dirhem) ifadelerini kullanmadıklarını iddia etmiş ancak İbn Mâlik (v. 672/1274) ise az da olsa bu kullanımın Araplar arasında mevcut olduğunu ifade etmiştir.⁵⁴

2.1. “كَذَا” (kezâ) Edatının “كَأَيِّ” (keeyyin) Edatı ile Benzerlik ve Farklılıkları

“كَذَا” (kezâ) edatı “كَأَيِّ” (keeyyin) edatı ile dört yönden benzerlik üç yönden ise farklılık gösterir. İki edatın benzer ve farklı yönleri şu şekilde izah edilebilir.

2.1.1. Benzer Yönleri

“كَذَا” (kezâ) edatı “كَأَيِّ” (keeyyin) edatı ile terkîb, mebnîlik, ibhâmlık ve temyîze olan ihtiyaç konularında benzerlik gösterir.⁵⁵

2.1.2. Farklı Yönleri

“كَذَا” (kezâ) edatı “كَأَيِّ” (keeyyin) edatı ile şu konularda farklılık gösterir.⁵⁶

a. “كَذَا” (kezâ) edatı cümlenin başında zikredilmez. “كَذَا وَكَذَا دِرْهَمًا قَبِضْتُ” örneğinde olduğu gibi.

b. “كَذَا” (kezâ) edatının temyîzinin mansûb olması vaciptir. Temyîzinin “مَنْ” edatı ile veya izâfe ile mecrûr olması caiz değildir. Ancak Kûfe dil ekolüne mensup âlimler “كَذَا ثَوْبٍ وَ”

⁵¹ İbn Hişam, *Muğni'l-lebîb*, 1/318.

⁵² İbn Hişam, *Muğni'l-lebîb*, 1/318.

⁵³ İbn Hişam, *Muğni'l-lebîb*, 1/318.

⁵⁴ İbn Hişam, *Muğni'l-lebîb*, 1/319.

⁵⁵ İbn Hişam, *Muğni'l-lebîb*, 1/318.

⁵⁶ İbn Hişam, *Muğni'l-lebîb*, 1/319.

”كذا اثواب“ örneğinde olduğu gibi ”كذا“ (kezâ) edatının temyîzinin izafe ile mecrûr olmasını caiz kılmışlardır.

c. ”كذا“ (kezâ) edatı genellikle atıf ile kullanılır.

3. İbn Hişâm'ın *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ Adlı Risâlesi*

Bu başlık altında çalışma konumuzu oluşturan İbn Hişâm'ın *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ* adlı risâlesi şekil ve içerik açısından incelenecektir.

3.1. Şekil Açısından *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*

Risale Bağdat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyelerinden Ahmed Matlûb tarafından tahkik edilmiş olup Hicrî 1382/1963 yılında basılmıştır. Risalenin yazması altı sayfadan ibaret olup Leiden Kütüphanesinde 2516 rakamıyla muhafaza edilmiştir.⁵⁷ Risale ayrıca Suyûtî'nin (v. 911/1505) *el-Eşbâh ve'n-nezâir fi'n-nahv*⁵⁸ isimli eserinde de zikredilmiştir.

3.2. İçerik Açısından *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*

Bu başlık altında risale içerik açısından değerlendirilecektir.

3.2.1. Mukaddimeye Yer Verilmesi

Her kitabın bir yazılış gayesi vardır. Bu gaye çoğu zaman eserin mukaddimesinde eserin müellifi tarafından açıklanır. İbn Hişâm da risâlesine bir mukaddime ile başlar. Mukaddimedeki Allah'a hamd edip Peygamberine, âline/ailesine ve ashabına salât ettikten sonra risaleyi telîf etmedeki gayesini şu sözlerle ifade eder:⁵⁹

”Ebû Hayyân'ın (öl. 745/1344) telîf etmiş olduğu ”eş-Şezâ fî ahkâmi kezâ“ isimli eserine vakıf olunca bu eserde ”كذا“ (kezâ) edatının kısımlarının, hükümlerinin ve bu edat ile ilgili dil bilginlerinin ittifak ve ihtilâf ettikleri hususların yeterince açıklanmadığını gördüm. Bu gerekçeyle Ebû Hayyân'ın ihmal ettiği konuları da kapsayan bir eser telîf etmeye başladım ve eserimi ”Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ“ ismiyle isimlendirdim. Sadece Allah'tan yardım dilerim. O bana yeter ve (O) ne güzel vekildir.”

⁵⁷ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ* (Muhakkikin mukaddimesi), thk. Ahmed Matlûb (1382/1963), 6.

⁵⁸ Risale Suyûtî'nin *el-Eşbâh ve'n-nezâir fi'n-nahv* isimli eserinin yedinci cildinin 271-293 sayfaları arasında yer almakta olup toplam on küsur sayfadan oluşmaktadır. Risale ”احكام كذا لابن هشام“ başlığı altında zikredilmiştir. bkz. Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâir fi'n-nahv*, thk. Abdul'âl Sâlim Mükerrrem (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1406/1985), 7/271-293.

⁵⁹ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 14.

3.2.2. “كَذَا” (kezâ) Edatı ile Hükümleri Beş Bölüm Şeklinde Ele Alması

İbn Hişâm, “كَذَا” (kezâ) edatı ile ilgili konuları beş ana bölümde ele aldığını risalenin mukaddimesinde ifade eder.⁶⁰

Birinci bölümde *ضَبِطِ مَوَارِدِ اسْتِعْمَالِهَا الْفَصْلُ الْأَوَّلُ فِي* (Birinci bölüm “كَذَا” (kezâ) edatının kullanım yerleri hakkındadır) ana başlığı altında “كَذَا” (kezâ) edatının Arap gramerindeki farklı kullanımlarını şu şekilde açıklar:

a. “كَذَا” (kezâ) edatının her iki cüzü de asıl anlamları üzere kullanılır. “ك” edatı ile teşbih, “ذَا” edatı ile de işaret anlamı kastedilir. “كَذَا” (kezâ) edatının her iki cüzü ile herhangi bir şeyden kinaye anlamı kastedilmez.⁶¹

b. “كَذَا” (kezâ) edatındaki “ك” edatı ile “ذَا” edatı kendi asıl anlamından soyutlanır. Edat ya adedden ya da aded dışındaki herhangi bir şeyden kinaye anlamında kullanılır.⁶²

İkinci bölümde *الْفَصْلُ الثَّانِي فِي كَيْفِيَّةِ اللَّفْظِ بِهَا وَتَمْيِيزِهَا* (İkinci bölüm “كَذَا” (kezâ) edatının temyîzinin okunuş şekli (keyfiyeti) hakkındadır) ana başlığı altında “كَذَا” (kezâ) edatının temyîzinin harekesi konusundaki farklı görüşleri şu şekilde açıklar:

“كَذَا” (kezâ) edatı ile aded anlamı kastedilmeden kullanılırsa bu durumda müfred ve atıfla kullanılır. *مررتُ بمكان كذا و كذا* (Şöyle veya bir mekana uğradım) örneğinde olduğu gibi. Kendisiyle aded anlamı kastedildiği durumda ise sadece atıfla kullanılır.⁶³ “كَذَا” (kezâ) edatının temyîzinin harekesi konusundaki üç farklı görüşü şu şekilde açıklar:

a. Basra dil ekolünün görüşüne göre “كَذَا” (kezâ) edatının temyîzi devamlı surette mansûb olarak okunur. Müellif Basra dil ekolünün görüşünün kıyâsa ve semâa daha uygun olduğu gerekçesiyle bu konuda Basra dil ekolünün görüşünü benimsemiştir.⁶⁴

b. “ك” edatı “ذَا” edatının başında zikredildiğinde edat adedden kinaye olmuş olur. Bu durumda “كَذَا” (kezâ) sözcüğü bir şahsa isim olarak konulan “يزيد” sözcüğü gibi olur. “يزيد” sözcüğünün izafe edilmesi caiz olmadığı gibi “كَذَا” (kezâ) sözcüğünün de izafe edilmesi caiz değildir.⁶⁵

⁶⁰ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 14.

⁶¹ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 15.

⁶² İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 15.

⁶³ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 21.

⁶⁴ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 22.

⁶⁵ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 23.

c. “أحد عشر” (kezâ) sözcüğü gibi mürekkeb bir sözcüktür. “أحد عشر” (kezâ) sözcüğü de izafe edilmez.⁶⁶

Üçüncü bölümde *الفصل الثالث في إعرابها* (Üçüncü bölüm “kezâ” (kezâ) edatının irâbı hakkındadır) ana başlığı altında “kezâ” (kezâ) edatının irâbı hakkında bilgiler verir. Müellife göre “له عندى كذا درهم” cümlesinde geçen “له” sözcüğü mukaddem haber, “عندى” sözcüğü zarf, “كذا” sözcüğü muahher mübtedâ ve “درهم” sözcüğü ise bedel veya atf-ı beyân olur.⁶⁷ Arap gramerinde “kezâ” (kezâ) edatının temyîzi çoğunlukla mansûb olur. Ancak merfû ve mecrûr olması da caizdir.⁶⁸

Dördüncü bölümde *الفصل الرابع في بيان معناها عند النحويين* (Dördüncü bölüm gramer âlimlerine göre “kezâ” (kezâ) edatının anlamı hakkındadır) ana başlığı altında “kezâ” (kezâ) edatının anlamı konusundaki farklı dil bilginlerinin görüşlerini şu şekilde izah eder:

a. İbn Mâlik'e (v. 672/1274) göre “kezâ” (kezâ) edatı كم'i haberiyye mesabesinde olup teksîr (çokluk) anlamını ifade eder. İbn Mâlik'in oğlu da bu görüşü benimsemiştir.⁶⁹

b. Halîl b. Ahmed (v. 175/791) ve Sîbeveyh'e (v. 180/796) göre ise “kezâ” edatı az olsun çok olsun mutlak olarak aded (sayı) anlamını ifade eder. Dil bilginlerinden İbn Harûf da (v. 609/1212) bu görüşü benimsemiştir.⁷⁰

c. Kûfe dil ekolünün görüşüne göre ise “له كذا درهما” ifadesi 3-10 arası, “كذا كذا درهما” ifadesi 11-19 arası, “كذا درهما” ifadesi 20-90 arası, “كذا كذا درهما” ifadesi 21-99 arası, “كذا درهم” ifadesi 100-1000 ve üstündeki sayıları ifade eder.⁷¹

Beşinci bölümde *الفصل الخامس فيما يلزم بها عند الفقهاء* (Beşinci bölüm “kezâ” (kezâ) edatının kullanımının fukahâya göre doğurduğu sonuçlar hakkındadır) ana başlığı altında “kezâ” (kezâ) edatının “كذا درهم” (şu kadar dirhem) ve “كذا و كذا درهم” (şu kadar ve şu kadar dirhem) örneklerinde olduğu gibi “kezâ” (kezâ) edatının atıflı veya atıfsız olarak kullanılması durumunda mezhep imamlarına göre terettüp eden sonuçları şu şekilde açıklar:

⁶⁶ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 23.

⁶⁷ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 25.

⁶⁸ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 24.

⁶⁹ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 25.

⁷⁰ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 26.

⁷¹ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 26.

a. Hanbelî mezhebine göre “كَذَا” (kezâ) edatı ister atıflı veya atıfsız olarak kullanılsın ve her iki durumda da “كَذَا” (kezâ) edatının temyîzi ister mansûb veya merfû olarak okunsun bir dirhem lazım gelir.⁷²

b. Şâfiî mezhebine göre “كَذَا” (kezâ) edatı atıfla kullanılıp temyîzi de mansûb olarak okunduğunda iki dirhem lazım gelir. Ancak temyîzi merfû ve mecrûr olarak okunduğunda ise bir dirhem lazım gelir.⁷³

c. Mâlikî mezhebine göre “كَذَا دِرْهَمًا” (Şu kadar dirhem) denildiğinde yirmi dirhem lazım gelir. Ancak “كَذَا كَذَا دِرْهَمًا” (Şu kadar şu kadar dirhem) denildiğinde onbir dirhem, “كَذَا وَ كَذَا دِرْهَمًا” (Şu kadar ve bu kadar dirhem) denildiğinde ise yirmi bir dirhem lazım gelir.⁷⁴

d. Hanefî mezhebine göre ise atıflı veya atıfsız olarak kullanıldığında onbir dirhem lazım gelir.⁷⁵

3.2.3. Gramer Âlimlerinin Görüşlerine Yer Vermesi

İbn Hişâm'ın “كَذَا” (kezâ) edatının Arap gramerindeki kullanımını açıklarken zaman zaman farklı gramer âlimlerinin konu hakkındaki görüşlerine de yer verdiği görülmektedir. Örneğin dördüncü bölümde “كَذَا” (kezâ) edatının anlamını açıklarken “كَذَا” (kezâ) edatının Ebû Abdillâh Cemâluddîn Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik et-Tâî el-Endelüsî el-Ceyyânî'ye (v. 672/1274) göre çokluk (التَّكْثِيرُ) anlamını ifade ettiği ancak Ebû Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî (v. 175/791), Ebû Bişr Sîbeveyhi Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî (v. 180/796) ve Ebül-Hasan İbn Harûf Alî b. Muhammed b. Alî el-Hadramî el-Endelüsî'ye (v. 609/1212) göre ise az veya çok olsun mutlak olarak sayı (الْعَدَدُ) anlamını ifade ettiğini zikretmiştir.⁷⁶

İbn Hişâm risalesinde ayrıca Ebü'l-Hasen Sa'îd b. Mes'ade el-Müşâcîî el-Belhî el-Ahfeş (v. 215/830),⁷⁷ Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr el-Müberred el-Ezdî (v. 286/900),⁷⁸ Ebü'l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. İbrâhim b. Keysân en-Nahvî el-Bağdâdî (v. 320/932),⁷⁹ Ebü Sa'îd el-Hasen b. Abdillâh el-Merzübân es-Sîrâfî (v. 368/979),⁸⁰ Ebü Alî

⁷² İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 31.

⁷³ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 31.

⁷⁴ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 31, 32.

⁷⁵ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 32.

⁷⁶ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 25, 26.

⁷⁷ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 27.

⁷⁸ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 27.

⁷⁹ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 27.

⁸⁰ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 27.

Hasan b. Ahmed b. Abdilgaffâr el-Fârisî (v. 377/987),⁸¹ Ebü'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mavsilî el-Bağdâdî (v. 392/1002),⁸² Ebü'l-Hasan İbn Harûf Ali b. Muhammed b. Ali el-Hadramî el-Endelüsi (v. 609/1212),⁸³ Ebû Alî Ömer b. Muhammed b. Ömer b. Abdillâh el-Ezdî el-İşbîlî en-Nahvî (v. 645/1247),⁸⁴ Ebu'l-Bekâ Muhibbüddîn Abdullâh b. el-Hüseyn b. Abdillâh el-'Ukberî el-Bağdâdî (v. 616/1219),⁸⁵ Ebü'l-Hüseyn Zeynüddîn Yahyâ b. Abdilmu'tî ez-Zevâvî el-Mağribî (v. 628/1231),⁸⁶ Ebü'l-Hasen Alî b. Mü'min b. Muhammed b. Alî el-Hadramî el-İşbîlî en-Nahvî (v. 669/1270),⁸⁷ Ebü'l-Hüseyn Ubeydullâh b. Ahmed b. Ebî'r-Rebî' el-İşbîlî (v. 688/1289)⁸⁸ ve Radiyyüddîn Muhammed b. el-Hasen el-Esterâbâdî el-Garavî es-Semnâkî (es-Semnâî)⁸⁹ (v. 688/1289'den sonra) gibi gramer âlimlerinin görüşlerine de yer vermiştir.

3.2.4. Bazı Gramer Ekollerinin Görüşlerine Yer Vermesi

İbn Hişâm risalesinde zaman zaman gramer ekollerinin görüşlerine de yer vermiştir. Örneğin ikinci bölümde “كَذَا” (kezâ) edatının temyîzinin harekesinden bahsederken Basra dil ekolüne göre “كَذَا” (kezâ) edatının temyîzinin daima mansûb olduğunu Kûfe dil ekolünün ise “كَذَا” (kezâ) edatının tekrar etmemesi ve atıfsız olarak kullanılması şartıyla “كَذَا” (kezâ) edatının temyîzinde cerri caiz kıldıklarını ve ekol mensuplarına göre “كَذَا دِرْهَمٌ وَ لَهُ ثَوْبٌ” ifadesinin caiz ancak “كَذَا دِرْهَمٌ” (Şöyle şöyle dirhem) ve “كَذَا وَ كَذَا دِرْهَمٌ” (Şu kadar ve şu kadar dirhem) ifadelerinin ise caiz olmadığını ifade ederek iki ekolün bu konudaki görüşüne yer vermiştir.⁹⁰

3.2.5. İstişhâd Getirmesi

İbn Hişâm risalesinde sema, kıyâs, şiir ve Arap dilinde kullanılan örnekleri istişhâd olarak kullanmıştır.

3.2.5.1. Semâ

İbn Hişâm'ın risalesinde semâ ile delillendirmede bulunduğu görülmektedir. Örneğin dördüncü bölümde İbn Hişâm, İbn Mâlik'in “كَذَا دِرْهَمًا” (Şu kadar dirhem) ve “كَذَا وَ كَذَا دِرْهَمًا” (Şu kadar ve bu kadar dirhem) ifadelerinin Arap dilinde kullanıldığını *Teshîl* isimli eserinde

⁸¹ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 19.

⁸² İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 29.

⁸³ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 22, 26, 29.

⁸⁴ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 27.

⁸⁵ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 20.

⁸⁶ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 26, 27.

⁸⁷ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 20, 27.

⁸⁸ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 18.

⁸⁹ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 24.

⁹⁰ İbn Hişâm, *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 22, 23.

zikrettiğini ifade etmiş ve bunu Kûfe dil ekolünün görüşlerini çürütmede delil olarak kullanmıştır.⁹¹

3.2.5.2. Kıyâs

İbn Hişâm'ın kıyâs'a başvurduğu durumlar da olmuştur. Örneğin ikinci bölümde “كَذَا” (kezâ) edatının temyîzinin harekesinden bahsederken Basra dil ekolüne göre “كَذَا” (kezâ) edatının temyîzinin harekesinin daima mansûb olduğu görüşünü naklettikten sonra bazı delillere istinaden bu görüşün hem semâ hem de kıyâs yönünden daha doğru olduğunu ifade etmiştir.⁹²

3.2.5.3. Şiir

İbn Hişâm şiir ile de istişhâd ta bulunmuştur. Toplamda dört şiirle istişhâdda bulunmuştur. Örneğin “كَذَا” (kezâ) edatındaki “ك” harfinin isim oluşuna A'sâ'nın (v. 7/629) aşağıdaki şiirinin istişhâd olarak getirildiğini zikretmiştir.⁹³

أَتَنْتَهُونَ وَلَنْ يَنْهَى ذَوِي شَطَطٍ ... كَالطَّعْنِ يَذْهَبُ فِيهِ الزَّيْتُ وَالْفُتْلُ

(Siz (zulmetmekten) vaz mı geçtiniz? (Oysaki) Zalimi zulmünden yağ ve ipin kendisinde kaybolduğu bıçak gibi engelleyen herhangi bir şey yoktur.)

Şairin bu şiirde kastettiği anlam zalimi zulmünden ancak şiddetin vazgeçirebileceğidir. Şiirde geçen “كَالطَّعْنِ” (bıçak gibi) sözcüğündeki “ك” edatı “مثل” (gibi, benzeri) anlamında olup isimdir.⁹⁴

3.2.5.4. Örneklere Yer Vermesi

İbn Hişâm şiir dışında yer yer Arap dilinde kullanılan örneklere de yer vermiştir. Örneğin “لَهُ عِنْدِي كَذَا دِرْهَمًا” (Onun bende şu kadar dirhemi var) örneğinde geçen “ك” harfinin Ebu't-Tayyib el-Abdî'ye göre merfû' konumunda olup mübtedâ olduğunu ifade etmiştir.⁹⁵ Yine Arapların “كَذَا” edatının başına cer harfini getirip “حَسْبِي بِكَذَا” (Şu kadar bana yeterli) şeklinde kullandıklarını örnek olarak zikretmiştir.⁹⁶

3.2.6. Kendi Görüşünü Açıklaması

İbn Hişâm risalesinde sadece nahiv âlimlerinin görüşlerini nakletmekle yetinmez zaman zaman konu hakkındaki görüşünü de açıklar. Örneğin üçüncü bölümde “كَذَا” (kezâ) edatının

⁹¹ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 29.

⁹² İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 22, 23.

⁹³ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 19, 20.

⁹⁴ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 20.

⁹⁵ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 19.

⁹⁶ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 17.

irâbını açıklarken bu konudaki ihtilafı zikretmiş ve “لَهُ عِنْدِي كَذَا دِرْهَمٌ” (Onun bende şu kadar dirhemi var) cümlesinin irabında tercih ettiği görüşe göre “كَذَا” (kezâ) edatının mübtedâ “لَهُ” sözcüğünün ise haber, “دِرْهَمٌ” sözcüğünün bedel veya atf-ı beyân olduğu ve “عِنْدِي” sözcüğünün de zarf olduğunu ifade etmiştir.⁹⁷

İbn Hişâm, “إِعْتِقَادِي فِي هَذِهِ”⁹⁸, “يُظْهِرُ لِي وَالَّذِي”⁹⁹, “وَالأُولَى عِنْدِي”¹⁰⁰ ifadelerinden sonra konu hakkındaki görüşünü açıklamıştır.

3.2.7. Görüşler Arasında Tercihle Bulunması

İbn Hişâm, risalesinde görüşleri kendi düşünce süzgecinden geçirerek tahlil ve delillerle görüşler arasında tercihte ve değerlendirmede bulunmuştur. Örneğin “كَذَا” (kezâ) edatının temyîzinin mansûb olduğu konusunda Basra gramer ekolünün görüşlerini benimsemiş Kûfe gramer ekolünün görüşlerini ise delillerle çürütmüştür.¹⁰¹

İbn Hişâm, kendisinin tercih ettiği görüşleri ifade etmek için çoğunlukla şu kavramlardan yararlanır: “الصَّحِيحُ”¹⁰², “الصَّوَابُ”¹⁰³, “أُولَى”¹⁰⁴, “أَقْرَبُ”¹⁰⁵, “الْغَالِبُ”¹⁰⁶, “أَلَا تَرَى”¹⁰⁷, “تَقُولُ”¹⁰⁸.

⁹⁷ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 24, 25.

⁹⁸ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 16.

⁹⁹ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 24.

¹⁰⁰ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 25.

¹⁰¹ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 22, 23.

¹⁰² İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 16, 25.

¹⁰³ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 22.

¹⁰⁴ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 21, 25.

¹⁰⁵ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 21.

¹⁰⁶ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 16, 24.

¹⁰⁷ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 15, 28.

¹⁰⁸ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 17.

Kabul etmediği ya da kendince uygun görmediği görüşler için ise “وَ فِيهِ نَظْرٌ”¹¹⁰, “خَطَأً”¹⁰⁹, “فَلَا وَجْهَ”¹¹⁸ ve “لَا مَعْنَى لَهُ”¹¹⁷, “مَرْدُودٌ”¹¹⁶, “لَا يَجُوزُ”¹¹⁵, “بَاطِلٌ”¹¹⁴, “وَلَا تَقُولُ”¹¹³, “لَا نُسَلِّمُ”¹¹², “رَعَمٌ”¹¹¹ ve “وَلَا سَبِيلَ إِلَى شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ”¹¹⁹ kavramlarını kullanır.

3.2.8. Sade Bir Dil Kullanması ve Okuyucuyu Düşünceye Sevk Etmesi

İbn Hişâm, risalesinin okuyucu tarafından anlaşılması için sade ve anlaşılır bir dil kullanır ve şu ifadelerle okuyucunun dikkatini çekmeye çalışır: “إِعْلَمَ”¹²⁰, “فَأَفْهَمَ”¹²¹, “قَوْلٌ بِلَا دَلِيلٍ”¹²², “بَعِيدٌ جِدًّا”¹²⁴, “وَلَيْسَ هَذَا بِشَيْءٍ”¹²³.

Sonuç

Çalışmada aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

1. Risale küçük hacimli olmasına rağmen İbn Hişâm'ın Arap dilinde yaygın bir kullanıma sahip olan “كَذًا” (kezâ) edatını etraflıca ele alması yönünden kıymetli bir eserdir.
2. İbn Hişâm bu risalede “كَذًا” (kezâ) edatı hakkında verdiği bilgilerle Arap dilindeki yetkinliğini göstermiştir.
3. İbn Hişâm risalesinde bilgileri sadece nakletmekle kalmamış kendi düşünce süzgecinden geçirerek tenkitte bulunduğu durumlarda olmuştur.
4. İbn Hişâm edatları sadece *Muğni'l-lebîb* adlı eserinde ele almakla kalmamış ayrıca müstakil olarak da bazı edatları detaylı bir şekilde ele alan risaleler de yazmıştır.

¹⁰⁹ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 23.

¹¹⁰ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 24.

¹¹¹ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 30.

¹¹² İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 21.

¹¹³ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 17.

¹¹⁴ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 29.

¹¹⁵ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 23, 27.

¹¹⁶ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 28.

¹¹⁷ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 17.

¹¹⁸ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 17.

¹¹⁹ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 22.

¹²⁰ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 5.

¹²¹ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 23.

¹²² İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 28.

¹²³ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 28.

¹²⁴ İbn Hişâm, *Fevhu'ş-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*, 30.

5. İbn Hişâm, “كَذَّا” (kezâ) edatı ile ilgili Ebû Hayyân'ın telîf etmiş olduğu “eş-Şezâ fî ahkâmi kezâ” isimli eserinde değinmediği konuları ayrıntılı ele alarak önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Kaynakça

- Askalânî, Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Hacer. *ed-Dureru'l-kâmine fî a'yâni'l-mi'eti's-sâmine*. Haydarâbâd: Dâiretu'l-Ma'ârifu'l-Osmâniyye, 1414/1993.
- İbn Hişâm, Abdullâh Cemâluddîn b. Yûsuf el-Ensârî. *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfıyyeti İbn Mâlik*. Beyrût: Dâru'l-Fıkr, ts.
- İbn Hişâm, Cemâluddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Abdillâh el-Ensârî. *Muğni'l-lebîb*. thk. el-Fâhûrî. Beyrût: Dâru'l-Cîl, 1411/1991.
- İbn Hişâm, Cemâluddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Abdillâh el-Ensârî. *Fevhu's-Şezâ Bi-Mes'eleti Kezâ*. thk. Ahmed Matlûb. 1382/1963.
- İbn Muflih, Burhânuddîn İbrâhim b. Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed. *el-Maksadu'l-erşed fî zikri ashâbi'l-İmâm Ahmed*. thk. Abdurrâhmân b. Selmân el-Hüseyn. Riyâd: Mektebetu'r-Rüşd, 1410/1990.
- İbn Tağriberdî, Cemâluddîn Ebu'l-Mehâsin el-Atâbekî. *el-Menhelu's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-vâfi*. thk. Muhammed Muhammed Emîn. Kâhire: el-Hey'etu'l-Mısriyye el-'Amme li'l-Küttâb, 1404/1984.
- İbn Tağriberdî, Cemâluddîn Ebu'l-Mehâsin Yûsuf. *ed-Delîlu's-şâfi 'ale'l-menhelu's-sâfi*. thk. Fehîm Muhammed Şeltût. Kâhire: Mektebetu'l-Hancî, ts.
- İbn Tağriberdî, Cemâluddîn Ebu'l-Mehâsin Yûsuf. *en-Nucûmu'z-zâhire fî mulûki Mısra ve'l-Kâhire*. Mısır: Vizâretu's-Sekkâfe, 1383/1963.
- Kâtip Çelebi, Hacı Halife Mustafâ b. Abdillâh. *Keşfu'z-zunûn 'an esâmi'l-kutubi ve'l-funûn*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Makrîzî, Takiyyüddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir, *es-Sulûk li ma'rifeti düvelu'l-mülûk*. thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418/1997.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrâhmân. *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim. Kâhire: Matbaatu İsâ el-Bâbî el-Halebî, 1348/1965.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrâhmân. *Husnu'l-muhâdara fî târihi Mısır ve'l-Kâhire*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhim. Dâru İhyâi Kutubi'l-'Arabiyye, 1387/1967.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrâhmân. *el-Eşbâh ve'n-nezâir fi'n-nahv*. thk. Abdul'âl Sâlim Mükerrerem. Beyrût: Müessesetu'r-Risâle, 1406/1985.
- Şevkânî, Muhammed b. Alî. *el-Bedru't-tâli'*. Kâhire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmiyye, ts.
- Şevkî Dayf, *el-Medârisu'n-nahviyye*. Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, 2797/1976.
- Taşköprüzâde, Ahmed b. Mustafâ. *Miftahu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1405/1985.
- Ziriklî. *el-A'lâm*. Beyrût: Dâru'l-İlmi lil Melâyîn, 2002.